

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] *Interpretatio extensiva; Interpretatio restrictiva.*

[2. ISTOTA] Zakaz wykładni rozszerzającej prowadzi do odrzucenia rezultatu wykładni w postaci normy posiadającej szerszy zakres zastosowania lub unormowania niż ten, który można wyinterpretować w drodze wykładni językowej z leżących u jej źródła przepisów bądź przepisu prawa. Skorelowany z nim zakaz wykładni zwężającej polega na odrzuceniu rezultatu wykładni w postaci normy o węższym zakresie zastosowania lub normowania niż ten, który można wyinterpretować w drodze wykładni językowej (w kwestii użytych tu pojęć wykładni rozszerzającej i zwężającej zob. PPPiP: 87). Innymi słowy: zarówno zakaz wykładni rozszerzającej, jak i zakaz wykładni zwężającej głoszą prymat znaczeń ustalonych za pomocą dyrektyw językowych nad znaczeniami ustalonymi za pomocą innych, pozajęzykowych dyrektyw interpretacji. W tym sensie oba zakazy wprost korespondują z jednym z aspektów zasady pierwszeństwa wykładni językowej (→51), a pośrednio z metadyrektywą *clara non sunt interpretanda* (→10).

Należy jednak już na wstępie podkreślić, że pojęcia wykładni rozszerzającej i zwężającej są notoryjnie wieloznaczne. Jak zauważa w stosunku do pierwszego z nich Jerzy Wróblewski, „[o]gólnie rzecz biorąc, *interpretatio extensiva* może być użyta w odniesieniu do znaczenia normy, do jej zakresu stosowania oraz do jej treści w relacji do przyjętych wartości czy postulatów. Wykładnia rozszerzająca ze względu na znaczenie normy polegać by miała na tym, iż «znaczenie» normy ustalone poprzez daną wykładnię jest «szersze» w stosunku do znaczenia, które posiada ona bez uwzględniania tejże wykładni. Wykładnia rozszerzająca ze względu na zakres stosowania norm polegać ma na szerszym zakresie zastosowania zinterpretowanej normy w stosunku do zakresu, który posiada bez uwzględniania tejże wykładni. Wreszcie, wykładnia rozszerzająca ze względu na treść w odniesieniu do przyjętych wartości czy postulatów polegałaby na tym, iż zinterpretowana norma rozszerza przyjęte wartości czy postulaty [...] w zależności do przyjętej ideologii” (Wróblewski 1965: 112). Toteż omawiane zakazy mogą być rozumiane inaczej,

np. w oderwaniu od bazowego kryterium polegającego na porównaniu rezultatu wykładni z potencjalnym rezultatem wykładni czysto językowej.

Również Riccardo Guastini podkreśla dwuznaczność pojęć wykładni rozszerzającej i zwężającej – mogą one bowiem oznaczać redukcję nieostrości normy w obrębie tzw. półcienia niepewności (ang. *penumbra of uncertainty* – szerzej zob. np. Bix 1991; Gizbert-Studnicki 2019) albo wprowadzenie nowej normy do systemu. Jego zdaniem wykładnia rozszerzająca sprowadza się zatem do tego, że interpretator jej dokonujący albo redukuje nieostrość zakresu zastosowania normy przez włączenie do niego przypadków (stanów rzeczy, sytuacji, przedmiotów itd.) wątpliwych, albo formułuje – przy pomocy rozumowania *per analogiam* – nową normę. Przykładowo jeśli rozpatrujemy normę odnoszącą się do „mieszkania” (hiszp. *vivienda*), wspomnianą redukcję stanowi uznanie, że normę tę trzeba zastosować również do „piwnicy-spiżarni” (hiszp. *bodega*), natomiast nową normę – uzyskaną dzięki wykładni rozszerzającej – stanowić będzie norma odnosząca się do „biura” (hiszp. *oficina*). Podczas wykładni zwężającej redukcja nieostrości zakresu zastosowania tejże normy polega na wykluczeniu z niego przypadków wątpliwych (np. uznaniu, że „spiżarnia” to nie część „mieszkania”) albo sformułowaniu – przy pomocy rozumowania rozróżniającego (hiszp. *argumento de la disociación*) nowego wyjątku (np. uznaniu, że „kuchnia” nie stanowi „mieszkania”), a tym samym nowej normy zawierającej ten wyjątek, tj. odnoszącej się do „mieszkania” nieobejmującego „kuchni” (IAGua: 118–120).

[3. UZASADNIENIE] W praktyce zakaz wykładni rozszerzającej wiąże się najczęściej z zagadnieniem interpretacji wyjątków, stojąc na straży realizacji dyrektywy *exceptiones non sunt extendendae* (→49). Zgodnie z tym ujęciem sformułować można następującą dyrektywę interpretacyjną: „jeżeli interpretowana norma jest *lex specialis*, to nie należy jej interpretować rozszerzająco” (Wróblewski 1965: 128). Ujęcie to sprawia, że ów zakaz nabiera charakteru argumentu systemowego *sensu largo* (→31), jego użycie w argumentacji prawniczej wymaga bowiem uprzedniego ustalenia, czy dane normy pozostają ze sobą w stosunku *lex generalis*–*lex specialis* (→43).

Odwołanie się do systemowości pozwala dostrzec dwie podstawowe wartości prawne leżące u podstaw zakazu dokonywania wykładni rozszerzającej: niesprzeczność (→32) i jednolitość systemu prawa. Zastosowanie *lex specialis*, tworzące wyjątek od normy wyrażonej przez *lex generalis*, może prowadzić do sformułowania rozstrzygnięcia pozostającego w sprzeczności z rozstrzygnięciem na podstawie *lex generalis*, które jednak, zważywszy na charakter relacji *lex generalis*–*lex specialis*, nie powoduje powstania sprzeczności w systemie prawa. Rozszerzająca wykładnia *lex specialis* może natomiast doprowadzić do sytuacji, gdy w tych samych kontekstach

faktycznych rozstrzyganych spraw mogłyby zaistnieć dwie sprzeczne wykładnie: jedna oparta na ogólnych regułach prawnych, a druga na zbyt szerokiej interpretacji wyjątków od tych reguł (Wróblewski 1965: 128). Warto nadmienić, że subsydiarnego uzasadnienia dla zakazu wykładni rozszerzającej w kontekście interpretacji wyjątków dostarczyć mogą statyczne teorii wykładni. Gdyby bowiem historyczny prawodawca (→34) chciał określić wyjątki od reguły prawnej szerzej, uczyniłby to w sposób wyraźny. Skoro zaś tego nie zrobił, to dokonującemu wykładni nie wolno domniemywać woli szerszego ich określenia (Wróblewski 1965: 128).

Nieco inaczej można uzasadnić zakaz wykładni rozszerzającej rozumianej jako typ argumentu z analogii (→68). Relacja między rozumowaniem *per analogiam* a wykładnią rozszerzającą nie jest oczywista (por. pkt 2 i 7), ale zdarza się ich utożsamianie (por. Spyra 2006: 76n; →68). Konsekwencją tego jest uznanie, że zakaz wykładni rozszerzającej stosuje się do podobnego zakresu spraw jak zakaz wykładni przez analogię. To prowadzi do wniosku, że zakaz wykładni rozszerzającej dotyczy tych przepisów prawa, które ograniczają prawa i wolności jednostki, zaś zakaz wykładni zwężającej obowiązuje w przypadkach przeciwnych: gdy prawodawca rozszerza zakres praw i wolności jednostki w stosunku do standardów konstytucyjnych bądź konwencyjnych. Uzasadnienia aksjologicznego można wtedy upatrywać w wartości, jaką stanowi pewność prawa (→6), gdyż wykładnia rozszerzająca zastosowana np. w prawie karnym mogłaby jawnie podważać zasadę *nullum crimen sine lege* (→71), czy też – w przypadku wykładni wspomnianych przepisów ograniczających prawa i wolności jednostki – pozostawać w sprzeczności z zasadą godności, przemawiającą na rzecz jak najszerzego urzeczywistniania praw i wolności jednostki (→62).

Uzasadnienia konstytucyjnego dla zakazu wykładni rozszerzającej i zwężającej należy poszukiwać po pierwsze w art. 2 Konstytucji RP, a konkretnie w zawartych w nim *implicite* zasadzie ochrony zaufania jednostki do państwa i zasadzie bezpieczeństwa prawnego jednostki (→ 4 i 6; szerzej zob. Tuleja 2016: 223–224 i cyt. tam orzecznictwo TK). Nie tylko stanowienie, lecz także stosowanie prawa nie może zaskakiwać jednostki i powinno opierać się na budowaniu i ochronie jej zaufania do państwa. Gdyby organy władzy sądowniczej często odwoływały się do wykładni rozszerzającej lub zwężającej, bagatelizując niebudzące wątpliwości rezultaty wykładni językowej, to obywatel nie byłby w stanie układać swoich spraw „w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań” (wyrok TK z 7.02.2001, K 27/00). Orzecznictwo sądów powszechnych i TK stałoby się w takim wypadku nieprzewidywalne, co kolidowałoby z realizacją konstytucyjnej wartości, jaką jest pewność obrotu prawnego. Dlatego odstępstwa od zakazów wykładni rozszerzającej i zwężającej powinno się

dopuszczyć jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach, a ponadto, w przypadku regulacji dotyczących praw i wolności, wyłącznie na korzyść jednostki.

Drugi przepis Konstytucji RP dostarczający uzasadnienia dla zakazów wykładni rozszerzającej i zwężającej to art. 7. Zgodnie z wyrażoną w nim zasadą legalizmu obowiązek organów władzy publicznej stanowi działanie „na podstawie i w granicach prawa” (→46). Zakazane jest modyfikowanie przyznanych organowi prawem kompetencji w drodze zabiegów interpretacyjnych podejmowanych przez jego piastuna. W myśl niekwestionowanej, ustalonej linii orzecznictwa art. 7 Konstytucji RP wyklucza dorozumiewanie kompetencji (zob. np. uchwałę TK z 10.05.1994, W 7/94; wyrok TK z 1.12.1998, K 21/98), a na tym polegałoby stosowanie wykładni rozszerzającej przepisów kompetencyjnych zamiast ich wykładni literalnej. Choć zazwyczaj problemem mogą być próby dorozumiewania kompetencji w celu zwiększenia zakresu posiadanej władzy, nie da się też wykluczyć nielegalnego stosowania wykładni zwężającej tej kategorii przepisów (np. gdy piastun organu z jakichś powodów uchyla się od wydania decyzji administracyjnej, do czego zobowiązują go przepisy prawa).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Problematyka zakazów wykładni rozszerzającej i zwężającej jest nierozzerwalnie związana z pytaniem o dopuszczalne granice wykładni. Biorąc pod uwagę, że uzasadnienia dla zakazów wykładni rozszerzającej i zwężającej można poszukiwać w koncepcji interpretacji rekonstruuującej wolę historycznego prawodawcy (→34), najstarsze odniesienie do zakazu domniemywania treści normy w sytuacji, gdy wykładnia językowa nie budzi wątpliwości, odnajdujemy w Digestach, gdy Paulus powiada: *cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio* (jeżeli w słowach nie ma żadnej dwuznaczności, nie należy dopuszczać [do badania] kwestii woli [D.32,25,1], tłum. za Diglus5.1: 411; por. Spyra 2006: 40; →10). Postulat zakazu prawotwórczej działalności sędziego (→47), powtarzający się na przestrzeni europejskich dziejów, najczystszą formę przybrał pod koniec XVIII w. W ówczesnej Francji wydano nawet dekret „zakazujący urzędnikom publicznym (w tym sędziom) wydawania decyzji sprzeciwiających się słowom ustawy pod pretekstem dokonywania wykładni” (Spyra 2006: 42). Uwzględniając fakt, że wykładnie rozszerzająca i zwężająca mają przeważnie charakter *preater legem*, a nie *secundum legem*, można uznać, że oba rodzaje wykładni były wprost odrzucane. Bardziej szczegółowa analiza historyczna wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania, gdyż każda z teorii wykładni musi w jakiś sposób odnieść się do roli tekstu aktu normatywnego – a zatem również rozstrzygnąć, w jakich sytuacjach przyjąć bądź odrzucić normę o zakresie szerszym lub węższym niż wynikający z literalnego (dosłownego) odczytania sensu przepisów prawa (Spyra 2006: 46; szerzej zob. Pleszka 2010).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Nietrudno w polskim orzecznictwie odnaleźć przykłady rozstrzygnięć, w których sądy powoływały się na zakaz wykładni rozszerzającej zarówno w przypadkach, gdy dana sprawa dotyczyła interpretacji wyjątków, jak i wówczas, gdy ów zakaz wynikał z natury konkretnej gałęzi prawnej.

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie stwierdzał, że interpretacja rozszerzająca nie może występować w sytuacjach, w których mamy do czynienia z normami ustanawiającymi wyjątek. Orzekł m.in.: „Zgodnie z utrwaloną regułą *exceptiones non sunt extendendae* przepisy te nie mogą być interpretowane rozszerzająco, a do tego sprowadzałoby się uznanie, że immunitety formalne w ujęciu konstytucyjnym i w konsekwencji także ustawowym dotyczą odpowiedzialności karnej *sensu largo*” (wyrok TK z 2.04.2015, P 31/12) i: „Na ocenę konstytucyjności zakwestionowanego przepisu nie wpływa – zastrzeżona ustawowo dla Prezesa Trybunału Konstytucyjnego – kompetencja do wyznaczenia terminu rozprawy z pominięciem kolejności wpływu spraw (art. 38 ust. 5 ustawy o TK z 2016 r.). Przepis ten ma charakter wyjątku i nie powinien być interpretowany rozszerzająco” (wyrok TK z 11.08.2016, K 39/16). Trybunał wypowiedział się też szerzej na temat metodologii rozumowań prawniczych: „Interpretacja prawa zasadza się na użyciu w każdym wypadku właściwych (relevantnych, odpowiednich zgodnie z zasadami sztuki prawniczej) metod i reguł wykładni. Nie jest np. dopuszczalne aprobowanie jako wyniku wykładni, mającej uzasadniać niekonstytucyjność interpretowanego przepisu (normy), rozumowania traktującego rozszerzająco wyjątki, wnioskowania *a contrario* na podstawie normy tworzącej egzemplifikację (wtedy bowiem dopuszczalne jest tylko wnioskowanie *a simili*), ograniczenie interpretacji do brzmienia przepisu lub jego fragmentu – po to, aby zakwestionować kontekst systemowy przepisu, czy wreszcie – przy wyborze konkretnych metod czy narzędzi wykładni – abstrahowanie od reguły (w istocie kolizyjnej), nakazującej w takich wypadkach dokonywanie interpretacji zgodnej z Konstytucją” (wyrok TK z 14.05.2009, K 21/08).

Podobnie nietrudno odnaleźć odniesienia do zakazu rozszerzania zakresu zastosowania lub normowania w przypadku określonych kategorii norm, takich jak normy sankcjonujące: „trafne jest stanowisko, według którego norma o charakterze sankcyjnym nie powinna być interpretowana rozszerzająco” (wyrok NSA z 11.05.2018, II OSK 1000/18) czy normy określające kompetencje organów władzy: „Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał w swoim orzecznictwie, że w demokratycznym państwie prawnym nie jest możliwe kreowanie kompetencji w drodze domniemania. Dotyczy to także stosunków w obrębie Unii Europejskiej, która nie będąc państwem, posługuje się prawem, a zatem musi sprostać standardom w tej dziedzinie właściwym. Przekazanie kompetencji nie może prowadzić do stopniowego pozbawiania państwa suwerenności na skutek dopuszczenia możli-

wości przekazania kompetencji «w niektórych sprawach». Jako wyjątek od zasady niepodległości i suwerenności państwa [...] przekazywanie kompetencji nie może być interpretowane rozszerzająco” (wyrok TK z 24.11.2010, K 32/09).

Choć na gruncie polskiego systemu prawnego trudniej znaleźć odwołania do zakazu wykładni zwężającej, można wskazać orzeczenia, w których taki argument został użyty w przypadku, gdy sprawa dotyczyła praw jednostki: „Przeciwko zwężająco pojmowanemu określeniu «uczęszczanie do szkoły» opowiedział się Sąd Najwyższy [...], stwierdzając, że korzystanie przez studenta z urlopu zdrowotnego udzielonego mu zgodnie z regulaminem studiów wyższych nie pozbawia go statusu studenta i przymiotu «uczęszczania do szkoły». Tym samym – wprawdzie w aspekcie innym niż przedmiot niniejszej sprawy – Sąd Najwyższy uznał, że «uczęszcza do szkoły» nawet ten, kto – z przyczyn przewidzianych w regulaminie – praktycznie nie realizuje studiów nawet w formie pośredniej przewidzianej w szkołach dla pracujących” (wyrok SN z 30.11.2016, III UK 25/16). Podobną linię argumentacyjną, zgodnie z którą zwężające interpretowanie przepisów doprowadziłoby do możliwości naruszenia praw jednostki, można odnaleźć również w orzecznictwie międzynarodowym: „Nie należy tych elementów definicji instalacji interpretować zwężająco, gdyż w przeciwnym razie istnieje ryzyko, że niektóre emisje gazów cieplarnianych zostaną wyłączone z danej instalacji, a zarazem z systemu dyrektywy 2003/87” (wyrok TSUE z 9.06.2016, C-158/15).

[6. CHARAKTERYSTYKA] Rozstrzygnięcie, czy zakazy wykładni rozszerzającej i zwężającej mają charakter zasady, czy też reguły, trzeba rozpocząć od rozpoznania sposobów ich funkcjonowania na gruncie poszczególnych gałęzi prawa oraz w systemie prawa jako takim. Uwzględniając relatywizację tych zakazów do poszczególnych gałęzi prawa, zauważmy, że na gruncie niektórych z nich będą one działały jak reguła prawna – w gałęziach nakładających obowiązki i ograniczających prawa i wolności jednostki niewątpliwie obowiązuje reguła zakazu wykładni rozszerzającej, zaś w tych, w których mowa raczej o przyznawaniu jednostce praw i wolności – zakaz interpretacji zwężającej.

Sprawa wygląda inaczej, gdy rozważamy system prawa całościowo. Wówczas odpowiedź na pytanie o dopuszczalność wykładni rozszerzającej zależy nie tylko od przyjętej filozofii orzekania, lecz także od każdorazowego ważenia konkurencyjnych wartości, co sprawi, że zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej będzie funkcjonował jak zasada, stosowana ważeniowo. Nietrudno bowiem wskazać sytuacje, w których normy wyrażające inne wartości prawne – np. zasady słuszności (→15) i równości (→67) – doprowadzą do uzasadnienia dokonania wykładni rozszerzającej bądź zwężającej.

Odnosząc się do charakterystyki zakazu wykładni rozszerzającej należy zauważyć, że Krzysztof Płeszka, analizując różne ujęcia wykładni prawa ze względu na jej wynik – ze szczególnym uwzględnieniem wykładni rozszerzającej – doszedł do wniosku, że nie ma jednego, powszechnego rozumienia tego rodzaju wykładni, a każdy z autorów posiada własne intuicje, zgodne wyłącznie w tym, że przedmiot odniesienia w przypadku wykładni rozszerzającej konstruowany jest językowo (Płeszka 2010: 17–26). Sama wykładnia rozszerzająca to zaś (najczęściej) efekt przeprowadzenia wykładni celowościowej tekstu prawnego, prowadzącej do interpretacji wykraczającej poza „język ustawy” (Bilewska 2013: 72n; →36).

[7. KRYTYKA] Na wstępie warto zasygnalizować istnienie odosobnionego poglądu Alfa Rossa, według którego wykładnia zwężająca nie jest korelatem wykładni rozszerzającej (Wróblewski 1965: 111; por. Ross 1958: 149n). Z uwagi na wyjątkowy charakter tegoż stanowiska nie będziemy jednak szerzej go analizować. Zakazy wykładni rozszerzającej i zwężającej są bowiem źródłem wielu innych problemów.

Podstawowy kłopot wiążący się z wykładnią rozszerzającą i zwężającą dotyczy jej prawotwórczego charakteru. Jan Woleński, utożsamiając wykładnię rozszerzającą i zwężającą z wykładnią *praeter legem*, stwierdza wprost: „przy założeniu, że w praktyce interpretacyjnej występuje przynajmniej *intepretatio praeter legem*, twierdzenie, że wykładnia prawa ma charakter odtwórczy, może być jedynie postulatem. To samo można odnieść do wykładni doktrynalnej, a pośrednio do całej dogmatyki. Jeżeli w dogmatyce prawa spotyka się przy uzasadnianiu wyników interpretacyjnych z powołaniem się na «rzeczywistą wolę ustawodawcy» lub «rzeczywisty sens ustawy», to w istocie jest to rekurs nie do faktów, ale do postulatów normatywnych teorii wykładni. Stąd bierze się ewidentny, chociaż notorycznie zapoznawany element oceny w sporach występujących w dogmatyce prawa” (Woleński 1972: 92). Wynika z tego, że sam zakaz wykładni rozszerzającej bądź zwężającej może nie tylko odnosić się do konkretnych przypadków norm, np. nakładających sankcje czy statuujących wyjątki, lecz także być rozumiany jako wyraz szerszej filozofii prawa, w której prawotwórcza działalność organów stosujących prawo jest zakazana (→47).

Bardziej szczegółowe problemy wiążące się z interpretacją rozszerzającą/zwężającą uwidoczniają się, gdy zestawia się ją z argumentacją *per analogiam*. Relacja ta jest nieoczywista, można przywołać autorów posługujących się tymi terminami niemal synonimicznie albo wyraźnie je od siebie oddzielających (szerzej zob. np. Wróblewski 1965: 129n; Spyra 2006: 76; PPPiP: 86–87; IAGua: 119). Drugie stanowisko wyrażane jest ponadto w orzecznictwie, np. w uchwale(7) SN z 26.10.1959, I CO 23/59, w której czytamy: „Nawet przy szerokim tłumaczeniu pojęcia «decyzje»

trudno zaliczyć do nich współudział w sporządzeniu testamentu jako czynności cywilnoprawnej. Współudział ten nie polega na powzięciu decyzji administracyjnej. Jego istota jest inna, jak to w dalszym ciągu uzasadnienia będzie wyjaśnione. Z tego względu przepis § 24 cytowanej uchwały należy uznać za nieprzydatny do rozstrzygnięcia omawianego zagadnienia prawnego. Nie wyjaśnia zagadnienia również żaden inny poszczególny przepis uchwały Rady Ministrów z 17 kwietnia 1950 r. ani poszczególne normy ustawy z 20 marca 1950 r. Doszło w ten sposób do luki w obowiązującym stanie prawnym, której wypełnienie powinno nastąpić w drodze analogii”. Niezależnie od tego, które ze stanowisk uznaje się za słuszne, warto zwrócić uwagę, że w każdym przypadku kwestia wykładni zwężającej i rozszerzającej będzie napotykać komplikacje podobne do tych, z którymi mierzy się rozumowanie przez analogię, takie jak problem definicji samej luki prawnej (→70) czy nazw nieostrych i półcienia niepewności (por. pkt 2).

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Choć paremia *exceptiones non sunt extendendae* (→49), wyraźnie korespondująca z zakazem wykładni rozszerzającej, jest jedną z dziesięciu najczęściej przytaczanych paremii w polskim orzecznictwie (Wołodkiewicz, Krzynówek 2001: 10), dokładne podstawy jej stosowania nie są oczywiście. Zwłaszcza użycie omawianego argumentu uwidocznia problem odróżnienia stosowania prawa od praktyki prawotwórczej, którego nie da się rozstrzygnąć *in abstracto* – dostrzegany był on przez prawników już w XIX w. (por. Austin 1861: 629). Dlatego każdorazowo ciężar owego rozgraniczenia spoczywać będzie na interpretatorze, co znalazło wyraz w słowach Jerzego Wróblewskiego: „Wszystkie te środki [mające na celu precyzyjne określenie dyrektyw interpretacji] nie mogą jednak zdjąć z ramion interpretatora zadania praktycznego ustalenia granic *interpretationis extensivae*” (Wróblewski 1965: 132).

Warto też zauważyć, że analiza orzecznictwa prowadzi do wniosku (Bilewska 2013: 72–73), iż „co do zasady interpretatorzy wybór szerszego z możliwych znaczeń przepisu będą uzasadniać argumentem z «zaprzeczenia wykładni rozszerzającej». Natomiast wybór węższego znaczenia przepisu jest zazwyczaj uzasadniany argumentem z «zakazu wykładni rozszerzającej»”. Co więcej, „brak precyzyjnych kryteriów umożliwiających odróżnienie wykładni rozszerzającej od dosłownej sprawia, że w wielu wypadkach odwołanie się do zakazu wykładni rozszerzającej może być nadużywane jako argument mający niewątpliwie dużą siłę perswazyjną”. Te spostrzeżenia uzasadniają wskazówkę, że posługiwanie się komentowanymi argumentami winno być ostrożne; w szczególności kontrargument z „zaprzeczenia wykładni rozszerzającej”, polegający na tym, że dokonujący wykładni zaprzecza, jakoby rezultat wykładni miał charakter rozszerzający, może okazać się akceptowalnym remedium na argument odwołujący się do zakazu takiej wykładni.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] *Clara non sunt interpretanda* (→10); Zakaz wykładni prawotwórczej (→47); *Exceptiones non sunt extendendae* (→49); Zasada pierwszeństwa wykładni językowej (→51); Argument z analogii (→68).

[LITERATURA] *J. Austin* (1861), *The Province of Jurisprudence Determined. Being the First Part of a Series of Lectures on Jurisprudence, or, The Philosophy of Positive Law*, London; *M. Bilewska* (2013), Pojęcie wykładni rozszerzającej w orzecznictwie, PS XXIII/11–12, 64–73; *B. Bix* (1991), H. L. A. Hart and the „Open Texture” of Language, L&Ph 10/1, 51–72; *T. Gizbert-Studnicki* (2019), Typy nieostrości (2000), tłum. M. Araszkiewicz, w: T. Gizbert-Studnicki, *Pisma wybrane. Prawo. Język, normy, rozumowania*, red. M. Araszkiewicz i in., Warszawa, 63–71; *K. Płeszka* (2010), Wykładnia rozszerzająca, Warszawa; *A. Ross* (1958), *On Law and Justice*, tłum. M. Dutton, London; *T. Spyra* (2006), Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni, Kraków; *P. Tuleja* (2016), objaśnienie do art. 2, w: KRPKomSaf1, 216–252; *J. Woleński* (1972), Logiczne problemy wykładni prawa, ZNUJ Prace Prawnicze 56; *W. Wołodkiewicz, J. Krzynówek* (2001), Łacińskie paremie w europejskiej kulturze prawnej i orzecznictwie sądów polskich, Warszawa; *J. Wróblewski* (1965), *Interpretatio extensiva*, RPEiS XXVII/1, 111–132.

[AG, RM, MP]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

